



Gorništvo in ne več planinstvo

*Kdor seje pohodništvo,
žanje potrošništvo.*

IZVLEČEK

Gorništvo, ki je v Sloveniji ena od tradicionalnih nacionalnih dejavnosti, je v stopetindvajsetih letih organiziranega delovanja prehodilo podobno pot kot drugod v Alpah. Ima pomembne zasluge pri nastanku in razvoju Triglavskega narodnega parka in s svojim idejnim ter dejanskim delovanjem pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju gorskih območij.

Ključne besede: geografija gora, gorništvo, planinske poti, planinske koče, gorniški turizem, varstvo narave, zemljepisna imena

ABSTRACT

Mountaineering, not hillwalking

The path of organised mountaineering, one of the traditional Slovenian activities, during the last 125 years has been similar to the path of mountaineering all over the Alps. It played an important role in creating and establishing the Triglav National Park and still contributes to the sustainable development of the mountain areas with its ideational, even actual viability.

Key words: mountain geography, mountaineering, mountain path, mountain hut, mountain tourism, nature protection, geographical names

Pomen gorništa v Sloveniji opredeljujejo tej dejavnosti izjemno naklonjena pokrajina (slovenski alpski svet obsega 42 % površja Slovenije, vzpetega površja pa je kar 72 % (Kladnik 1998; Program ... 2007)), velik delež prebivalstva, ki se z njim ukvarja (ta je bil po podatkih raziskave Slovensko javno mnenje v letu 2001 15,7 %), množičnost članstva (v letu 2016 več kot 55.000 članov), razvejenost gorniške organizacije (10.004 km planinskih poti in skoraj 180 planinskih koč, zavetišč in bivakov z okrog 7400 ležišči) in splošna razpoložljivost. Slednje vključuje hojo kot osnovno človekovo gibanje, starostno neomejenost (od otroštva do starosti), raznovrstnost (od sprehodov do vrhunskega alpinizma) in nenazadnje cenovno sprejemljivost (Peršolja 2011, 30).

Obiskovanje gora se začne z nerodnim uvajanjem, sledijo dejanja mojstrske dobe ter nato čas umirjanja strasti in razkošnih spominov. Vsa doživetja, dobra in slaba, si lahko naložimo le na svoja pleča, lahko pa se odločimo za navezo sodelovanja, spremljanja in izmenjave izkušenj v organizaciji, ki ima več kot stoletne izkušnje in sveža znanja.

Gornišstvo kot (organizirana) prostočasna športna, gospodarska, raziskovalna, naravovarstvena, zaščitno-reševalna, humanitarna in kulturna dejavnost s hojo, plezanjem ter smučanjem v gorah je goram vtisnilo svojstven pečat, doživelo pa je tudi temeljito notranjo preobrazbo, ki se najbolje kaže v nadomeščanju izraza planinstvo z gorništvom.

Geografski pogled

Spremembra rabe

Beseda planina je verjetno prvotno označevala goro od vznožja do vrha (tak je primer Kamniških planin). Z višinsko kolonizacijo slovenskega ozemlja, kmetijsko prenaseljenostjo in naravnimi procesi v obdobju male ledene dobe se je gozdna meja spustila, povečala pa se je površina zemljišč, namenjen paši v visokogorju (o tem zelo nazorno govori povedka o Zlatorogu; Peršolja 2003). Prvotna raba besede planina je prešla v novo pomensko rabo, ki je večinoma označevala kmetijsko oziroma gospodarsko rabo zgolj visokogorja oziroma planega, odprtega, z drevjem neporaslega ozemlja. Od sredine 19. stoletja dalje kmetijska raba visokogorja postopoma zamira, pri čemer se je število aktivnih planin prepolovilo, prav tako stalež govedi in drobnice, v ospredje pa je prišla prostočasna raba gora, vzpodbujena z "zlato dobo" označevanja planinskih poti in gradnjo planinskih koč.

Odtlej se je veliko spremenilo: če smo lahko nekoč v gorah opazovali planinstvo, turno smučanje, alpsko smučanje, alpinizem, jamarstvo, sankanje in lov (Jeršič 1998, 81), zdaj seznam aktivnosti vsebuje že najmanj enaindevetdeset (91) različnih prostočasnih dejavnosti v gorah.

Avtor besedila in fotografij:

BORUT PERŠOLJA, mag. geografije,

inštruktor planinske vzgoje

Ulica Simona Jenka 13a,

1230 Domžale, Slovenija

E-pošta: borut.persolja@guest.arnes.si

COBISS 1.04 strokovni članek



Slika 1: Aktivnosti (7) v gorah nekoč (Jeršič 1998).



Slika 2: Aktivnosti (35) v gorah pred dvajsetimi leti (Jeršič 1998).



Slika 3: Aktivnosti (91) v gorah danes.

Za dožemanje gornštva ni pravil, so le številni domači in tuji zgledi ter primeri dobre prakse. Samozavestno lahko trdimo, da naše lastne – slovenske – rešitve in izoblikovane vrednote v ničemer ne zaostajajo. Ta samoniklost pa ni večna, ampak je vsak dan in z vsakim gornškim dejanjem na preizkušnji. Zato je Skupščina Planinske zveze Slovenije leta 1973 sprejela Častni kodeks slovenskih planincev. Ta je postavil merila odličnosti in kakovosti za presojo lastnega ravnanja in dosežkov, s čimer je označevalnik dosežene razvojne stopnje gornštva. Sistem opredeljuje minimalne etične in moralne standarde obiskovalcev slovenskih gora. Posamezni »trki« s tem zavedanjem samo še brusijo poslanstvo in vrednote planinske organizacije, ki se mora z njimi soočiti odkrito in strpno, ob temeljiti izmenjavi različnih argumentov. Ker je gornštvo tudi športna dejavnost, ni odveč pripomniti, da je bila planinska organizacija še nedavno edina športna organizacija v Sloveniji, ki je imela svoj kodeks, ga upoštevala, razvijala in, upajmo vsaj, živela skladno z njim.

Gora – od vznožja do vrha in od vrha do vznožja

Gorska območja so zelo svojevrstne pokrajine, celo tako zelo svojevrstne, da je dr. Anton Melik njihovo vzpeto površje (v povezavi z rečnim preoblikovanjem normalnega površja) imenoval kar pozitivni relief. Ta pozitivnost se nanaša na nadmorsko višino, naklon, ekspozicijo in intenzivne procese, ki oblikujejo in spreminjajo njihov videz in sestavo. In kaj vidimo, ko gledamo gore? Dolino, ki se začne na vrhu ene vzpetine in se po pobočjih spušča v dno ter se

na drugi strani spet dvigne do drugega vrhunca? Goro, ki zraste iz vznožja in se prek rebri vzpne do vrha ter se na drugi strani spusti do drugega vznožja?

Planinska pot, po kateri se vzpenjamo na goro, nas ob premišljenem izboru vzpona in sestopa lahko seznani z vsemi njenimi deli ter s celotno pokrajinsko podobo gore, ki jo sestavljajo kamnine, vode, ozračje, prsti, rastlinstvo, živalstvo in prebivalstvo pod njo in na njej. Naj le kot zanimivost zapišemo, da najvišje stalno živeči prebivalec Slovenije prebiva v Domžalskem domu na Mali planini, na nadmorski višini 1534 m. Rezultat medsebojnega prepletanja in součinkovanja naštetih pokrajinskih prvin so površje, podnebje, raba tal, naselja, gospodarstvo ter prepletanje tradicionalne kulture domačinov in navad prišlekov. Ob čuječi raziskovalni žilici lahko dojamemo goro kot splet naravnih in družbenih danosti, pri čemer je pokrajinska podoba rezultat dolgotrajnega sonaravnega oziroma trajnostnega razvoja. Gora je torej celota, pa naj jo gledamo od daleč ali od blizu, na zemljevidu, ali jo doživljamo v živo.

Z gora vse priteče v dolino

V kraškem svetu slovenskega visokogorja (v alpskem svetu je največ apnenca – 24 %, delež dolomita je 15 % (Kladnik 1998, 36) imajo vode, ki se na vznožju apnenčastih masivov pojavljajo kot izdatni kraški izviri, zaradi podzemnega pretakanja manjšo samočistilno sposobnost, kot jo imajo tekoče površinske vode. Ekološki pogled narekuje, da je treba goro gledati kot celoto, od vznožja do vrha, in ne samo njene posamezne dele. Odsotnost tega

pogleda se kaže tudi v tem, da se ob imenu slavnega dovškega župnika Jakoba Aljaža nikoli ne pojavi oznaka, da je tudi prvi gorsko-turistični onesnaževalec gora (Peršolja 2015a).

Optimizacija ponudbe planinske koče in pričakovanj obiskovalcev, skladnih z gorniškim turizmom, postaja ena najbolj občutljivih točk življenja vsake koče. Skromnost pomeni, da koče ne izstopa in ne poudarja svoje navzočnosti v gorski pokrajini, pa tudi, da nima (pre)velikih funkcionalnih potreb, kot so zahteve po kakršnikoli novogradnji, dodatni energiji, širjenju oskrbe z vodo, helikopterski dostavi, ki jih spremlja tarnanje v javnosti. Zato ima samo osnovne, nujne, vendar kakovostne storitve in iste lastnosti, ki so bile izražene že ob gradnji: prijaznost, domačnost, čistost, normalen vonj in frekvenco pogovora. Čeprav je koča stara, je lahko zgledno vzdrževana, zato skromnost in zanikrnost nista sinonima. Koča ostaja majhna v vseh pogledih, tudi po dohodku, ki ga ustvarja, saj si je zastavila trajnostne cilje ničelne rasti (Peršolja 2016, 16).

Komercializacija je prisposoba za pridobiten, necelosten način gospodarjenja, ki zadovoljuje potrebe predvsem pohodniškega turista. Turizem, za njim pa mediji in celotna splošna javnost, izrazov planinstvo, gornišstvo ter gorniški turizem sploh ne uporabljajo več in zato, v nasprotju z že doseženimi rezultati in gorniško tradicijo, vsiljujejo nove, sebi lastne turistične vrednote ter ob tem razvijajo »zgolj« turizem (v najboljšem primeru gorski turizem) in njegov destinacijski produkt – pohodništvo.

Civilnodružbeni gorniški turizem od gosta zahteva, da se scela prilagodi skromnosti, ki izhaja iz narave gora. Državni pohodniški turizem pa v gore prinaša zgolj užitek, dolinske standarde in navade. Gorniški turizem v ospredje postavlja doživetje lastnega podviga in gorske narave. Postavlja zgodbo, ki je tesno povezana z domačim prebivalstvom, izročilom in krajevnim vodnikom. Pohodniški turizem za vzdrževanje in razvoj gorniške infrastrukture ne prispeva niti evra. Zato pa želi posamezniku, ki nima gorniškega znanja, da bi se samostojno in varneje gibal, podrediti oziroma prilagoditi vso mogočo stvarno in virtualno infrastrukturo ter neukročene gore urbanizirati.

Zemljepisna imena

Zaradi lažjega gibanja, medsebojnega sporazumevanja in boljše predstave o pokrajini smo ljudje morali razviti učinkovit sistem grafičnega ponazarjanja. Del tega sistema so tudi zemljepisna imena, ki so največkrat nastala z "... opredeljevanjem kraja po imenu in imena po kraju ..." (Tuma 1925). Bezljaj ugotavlja, da je večina krajevnih imen nastala v času notranje kolonizacije našega ozemlja, ki je bila v glavnem končana v 13. stoletju. Nekatera imena pa so še starejša in segajo v čas pred slovansko naselitvijo (Bezljaj 1956, 239). Bezljaj je opozoril na pravilo, da so se najstarejša imena v večjem številu ohranila v imenih voda, daljših od 40 km, in v imenih vrhov (Bezljaj 1967, 81). Zaradi zelo razširjene uporabe in neprekinjene večstoletne ali celo tisočletne prisotnosti so zemljepisna imena postala enakovredni sestavni del pokrajine (Peršolja 2002, 364).

V Registru zemljepisnih imen, ki hranijo vsa slovenska zemljepisna imena, smo analizirali vsa imena s koreninom plan- (na primer Planinca) in koreninom gor- (na primer Gorica). Po številu so bila zemljepisna imena v obeh skupinah približno enako zastopana. Nobene globlje zakonitosti ni bilo mogoče ugotoviti niti glede na lego tako poimenovanega zemljepisnega objekta: zemljepisna imena iz obeh skupin se namreč enakovredno pojavljajo v vseh slovenskih pokrajinah. Šli smo še dlje in zemljepisna razčlenili glede na nadmorsko višino, vendar tudi v tem primeru nismo zaznali nobene značilne razlike.

Gorniški pogled

Gore za vse življenje

Zaradi višinske pasovitosti gore narekujejo svojevrsten gorniški življenjski krog. So pokrajinska stvarnost, ki jo lahko doživljamo v vseh življenjskih

oziroma starostnih obdobjih. V vsakem od njih odkrivamo nove oblike gibanja, raziskovanja in doživljanja. Ob kobakanju in prvih korakih se nam ob igri odpirajo skrivnosti predmestnih travnikov, s katerih pogled hočeš nočeš uhaja na zanimivo poslikane igrače bolj ali manj oddaljenih gora. V vrčevskem obdobju se odpravimo iskat začetke rek in ob uživanju skrivnosti izvirov, tolmunov in slapov odkrivamo balvane na dnu ledeniško preoblikovanih dolin. Kmalu se začne narava ozirati še višje in ob vstopu v šolo lahko z lastnimi gozdarji in najljubšo igračo v nahrbtniku obiščemo prenekatero planino in na razglednico odtisnemo prvi žig čisto prave planinske kočice.

Akcija, ki jo v otroštvu opravljamo v naravi, se najprej imenuje izlet, pozneje pa tura. Izlet je časovno krajše potovanje, ki je navadno bolj sproščeno in ne vključuje večjih hodilnih naporov ter zahtevnejših oblik gibanja. Izlet je

vedno prilagojen najkrajšemu koraku, ki ga budno, a vendar sproščeno spremlja stik roke (vodenje!) odraslega spremljevalca. Tura je ponavadi daljša, napornejša pot, ki vključuje premagovanje daljših razdalj in večjih relativnih višinskih razlik, zato smo zanjo drugače pripravljeni in opremljeni, saj lahko vključuje tudi najzahtevnejša gorniška dejanja (Peršolja 2015b).

V mladostnem in študentskem obdobju so nam fizično dostopni vsi slovenski vrhovi, na katere vodijo bolj ali manj drzne označene zahtevne in zelo zahtevne poti. Tudi v gorah se začne osamosvajanje, ki se kaže v samostojnem varnejšem gibanju in poglobljeno duhovnega dožemanja gora. Z leti ter zrelo in pozno starostjo se pot z (zadnjim) izletom vrne v dolino in pogled na gore postane lep spomin in hrepenenje.

Gore v vseh letnih časih (in tudi v dežju)

Obiskovanje gorske narave vzpodbujamo s sprehodi za najmlajše, izleti in pohodi za osnovnošolce ter turami in turnimi smuki za že izurjene mladostnike. Dejavnosti v naravi načrtujemo čez celo leto in tako skrbimo za stalno in redno športno aktivnost. V naravi ni nič stalnega, razen spreminjanja. Spremembe spoznavamo in raziskujemo z izleti, izvedenimi na najboljši možni način, ki nas vračajo v objem po krivici odtujene narave (Peršolja 2007).

Doma naj nas ne zadrži niti vreme, ki ni sončno. Oblačnost, vetrovnost, dež in sneg so izvirne vrednote slovenske pokrajine, ki nam omogočajo kakovostno gospodarjenje z naravnimi viri in udobno bivanje. Za razliko od

Slika 4: V hoji najdemo trenutke čistega užitka. Olajšani vsakodnevni bremen se pustimo ujeti gorski pokrajini. Izbrani tempo ponuja radost življenja (foto: Borut Peršolja).



številnih delov sveta, kjer padavin ni ali jih je zelo malo, imamo v Sloveniji od 90 do 130 padavinskih dni na leto. Sprejetje nesončnega vremena kot nekaj vsakdanjega in neobremenilnega je pomembno že v vsakdanjem življenju, predhodna dobra izkušnja ali navajenost drugačnega vremena pa je še posebej pomembna, ko načrtujemo večdnevno bivanje v naravi.

Zato se čim bolj pogosto odpravimo od doma v naravo, pa čeprav z dežnikom v roki. Pomembno je, da smo na dejavnosti v mrzli, vetrovni ali mokri naravi dobro pripravljeni, tako z vidika znanja, izkušenj, telesne pripravljenosti, vzdržljivosti, opreme kot izbire cilja. Cilj v celoti prilagodimo trenutnim temperaturnim in padavinskim razmeram, izbiro poti in cilja pa določa varnost. Zapomnimo si, da je dežnik na eni strani učinkovit pripomoček za zaščito pred dežjem, na drugi pa tudi jasen in nedvoumen mejnik zahtevnosti oziroma varnosti. Dokler ga lahko uporabljamo, je gibanje varno. Če pa roke potrebujemo za oprijemanje ali pa nam dežnik iz rok puli veter, je to znak, da se moramo obrniti.

Če bomo naravo doživljali v vsakem vremenu, bomo ugotovili, da slabega vremena v naravi ni. Slabo vreme smo si izmislili zaradi udobja, pomanjkljivega znanja, pomanjkanja izkušenj in neustrezne opreme. Deževni dnevi nas na telesni in čustveni ravni vodijo v sozvočje z naravo, saj ustvarjajo tiho, zamišljeno razpoloženje. Omogočajo nam, da začutimo pogosto spregledane lastnosti narave in ob tem spoznavamo, kako narava deluje brez vpliva človeka.

Kakovostna množičnost

Iskanje gornških tovarišev in združevanje z njimi je zgodovinski pojav: tako so na različnih koncih Evrope posamezni somišljeniki v sredini in ob koncu 19. stoletja stopili skupaj in ustanovili prva planinska društva. Drugotni motivi obiskovanja gora so se odtlej spremenili (ali so se res tako spremenili od časov prvoprstopnikov?) in oblikovali skladno z razvojem človekovega odnosa do narave. V sodobnosti prevladujejo želja po gibanju v naravi v prostem času, skrb za izboljšanje in ohranjanja zdravja ter poglobljeno doživljanje gora. Poleg odkrivanja neznanega in novega so pogosti motivi tudi želja po samopotrjevanju, begu v samoto in temu nasprotna želja

po hoji v skupini. Motivi pa se spreminjajo tudi s starostjo in gornška organizacija se jim z različnimi programi bolj ali manj uspešno prilagaja.

Zavedati se moramo, da vpliv človeka na gorsko naravo ni blagodejen, zato bi vsakršna aktivnost v gorah morala stremeti za tem, da na naravo v gorah čim manj vpliva in gore spoštuje. Izvajanje različnih dejavnosti v gorah njihove izvajalce pogosto pripelje v nasprotujoče si položaje, pri čemer je konflikte vseh vrst treba reševati strpno, ob spoštovanju pravic šibkejšega.

Povabilo v gore

Gore in dejanja povezana z njimi ostajajo in bodo potekala ne glede na to, kako jih bomo poimenovali. Bistvena sta vsebina in način, kako se človek sporazumeva z goro in s sotovariši na njej. In v vsebini je – gledano tudi z generacijskega stališča – srž starožitnosti in modernosti, ki se zrcali v gorništvu. Ali kot je zapisal Edvard Kocbek (1951): »*Planine so mu prebudile občutek, ki ga ni mogoče posredovati, vsi resnični gorniki ga dobijo in nihče med njimi ga ne more izraziti. Zato je toliko srečne samote v njih.*« 

Viri in literatura

1. Bezljaj, F. 1956: Slovenska vodna imena 1. Ljubljana.
2. Bezljaj, F. 1967: Eseji o slovenskem jeziku. Ljubljana.
3. Jeršič, M. 1998: Bližnja rekreacija prebivalcev Slovenije. Geographica Slovenica 29. Inštitut za geografijo. Ljubljana.
4. Kladnk, D. 1998: Alpski svet. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana, 34–52.
5. Kocbek, E. 1951: Črna orhideja. Strah in pogum. Ljubljana.
6. Peršolja, B. 2002: Zgoščen imenik zemljepisnih imen. Dela 18. Ljubljana, 363–373.
7. Peršolja, B. 2003: Prvenstvo prevzema ledenik pod Skuto. Delo, 13. 10. 2003, priloga Znanost. Ljubljana.
8. Peršolja, B. 2007: Ven v vsakem vremenu. Ciciban. Ljubljana.
9. Peršolja, B. 2011: Planinska organizacija. Planinska šola. Ljubljana, 29–39.
10. Peršolja, B. 2015a: Aljaž, še vedno Aljaž. Medmrežje 1: <http://borut.blog.si/2015/09/25/aljaz-se-vedno-aljaz/> (17. 11. 2017).
11. Peršolja, B. 2015b: Zabavljaski izlet na terminološki Triglav. Medmrežje 2: <http://borut.blog.si/2015/08/11/zabavljaski-izlet-na-terminoloski-triglav/> (17. 11. 2017).
12. Peršolja, B. 2016: Hvaležnost. V imenu gora. Planinski vestnik 5. Ljubljana, 14–16.
13. Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013, 2007.
14. Tuma, H. 1925: Toponomastika. Geografski vestnik 1–2, 86–97.